

Menors en el primer franquisme a Castelló. Una història de pobresa i violència

Joan Miquel Palomar Martínez

Introducció

La Guerra Civil ha devastat el país provocant la pobresa entre la classe treballadora. Les famílies dels perdedors seran doblement castigats per la misèria i la repressió. En moltes llars, sense recursos, tenen el pare que busca feina, a la presó o afusellat. (1) Les dones dels presos tiren avant, en alguns casos amb l'estraperlo i la prostitució, amb els fills patint el control dels veïns i els capellans.

La repressió econòmica, provocada per l'Estat feixista, origina la pobresa dels menors. Les mares només tindran l'eixida en la caritat a canvi de l'adoctrinament en centres públics o en col·legis religiosos. En aquests centres s'ingressa als xiquets sotmesos a la disciplina i l'educació catòlica amb l'objectiu de crear addictes al règim franquista. La dependència és una peça clau entre els guanyadors i els perdedors.(2)Les teories de Vallejo Nájera animen a la separació dels menors de les mares pel seu sotmetiment, reeducació i adhesió a la dictadura. I si cal li canvien el nom. (3)

El franquisme amb l'assistència social com mecanisme de control primer exclou per sotmetre després. Es fa una purga amb normes i càstigs per construir el Nou Estat que rebutja la diversitat o la rebel·lia davant les lleis de la dictadura.

El govern franquista reorganitza l'Obra de Protección de Menores que en la Segona República ajuda als desfavorits amb un ideari laïcista i una pedagogia moderna. En la dictadura la beneficència servirà per adoctrinar menors i reeducar sobre tot als fills dels republicans amb els valors religiosos i patriòtics. La beneficència dependrà del Ministerio de Justicia que es divideix en dos organismes: Consejo Superior de Protección de Menores i el Patronato de Protección de la Mujer. L'Estat no té prou centres per acollir als menors orfes que seran ingressats en institucions catòliques regentades per Oblates, Salesians, Adoratius o Caputxines. Diputacions i ajuntaments completen la xarxa d'atenció als menors.

Els estudis més destacats sobre la infància en el franquisme són de les historiadores Mirta Núñez Díaz-Balart i Ángela Cenarro junt amb la periodista Montse Armengou sobre les institucions de la dictadura.

(1) En 1940 hi han 230000 presos polítics. Es calculen uns 150000 afusellats en tot l'Estat. En la documentació de Govern Civil hi han nombroses detencions de jornalers castellonencs i de la resta de l'Estat que busquen feina.

(2) Argumentació de les historiadores Mirta Núñez Díaz-Balart i Ángela Cenarro.

(3) Germinal F. R. ingressa en la Beneficència en 1942 on el canvien el seu nom per José (Caixa 13921, Baixes, 1942. Arxiu de la Diputació Provincial de Castelló, des d'ara ADPC)

La recerca sobre els menors en el primer franquisme castellanenc es desenvolupa entre la documentació i l'hemeroteca dels arxius. Hem extret les baixes dels menors acollits en la Beneficència des de 1939 fins 1950 de l'Arxiu de la Diputació Provincial. Aquesta font ha permet obtenir els informes personals que ens descriu l'edat, nom i, sobre tot, les raons familiars dels seu ingrés. Les dades obtingudes són molt valuoses per analitzar les raons que envolten la institucionalització dels menors en el primer franquisme.

Els Tribunals Tutelars de Menors són una font imprescindible pels historiadors per conèixer els menors en la dictadura. En l'Arxiu Històric Provincial de Castelló només es conserva una caixa. Arran d'aquesta mancança el camp d'investigació s'ha ampliat al fons de Govern Civil, les Guies Comercials i el diaris *Heraldo de Castellón* i *Mediterráneo*. Cal destacar la consulta de les memòries de Manolo Falcó García que ens ha permès saber de primera mà com era la infància i esbrinar el funcionament de la Beneficència en els anys 40.

L'estudi s'ha dividit en dos parts: les institucions tutelars dels menors i els menors en el Castelló franquista.

Institucions tutelars dels menors

Junta Provincial de Protección de Menors

La Junta Provincial de Protecció de Menors de Castelló, presidida pel Governador Civil, s'inicia en 1942 amb la missió de protecció moral i material dels xiquets. La direcció jurídica serà encomenada als Tribunals Tutelar de Menors pels menors abandonats, pares en la presó i altres delinqüents. El seu origen és un reglament de 1908 i la Llei de Bases de Tribunals Tutelars de 1918. En la Segona República es preten implantar un nou model d'intervenció social de la infància amb el Decret del 14 d'agost de 1931 amb les Juntas Provincials de Protecció de Menors. En un decret del 16 d'abril de 1932 estableix que el Consejo Superior de Protección a la Infància quan ja existia passarà a ser Consejo Superior de Protección de Menores depenent del Ministeri de Justicia. Aquesta legislació es refundirà en el Decret de 2 de juliol de 1948 en l'Obra de Protecció de Menors que es constituïa pel Consejo Superior de Protección de Menores, les Juntas Provinciales de Protección de Menores, els Tribunales Tutelares de Menores i altres institucions auxiliars. L'Estat no tindrà prou centres per acollir a tants menors llavors serà l'Església catòlica, regentada per ordres religioses com Oblates, Salesians, Adoratrius o Caputxins, qui s'encarregarà de la protecció de la infància.

La beneficència que practica la dictadura serà entesa com una ocasió per adoctrinar als xiquets i reeducar-los. sobre tot, als fills de republicans i convertir-los als nous valors patriòtics, religiosos i familiars. Segons M. Armengou i R. Belis, l'objectiu és beneficència a canvi d'adoctrinament.

La Junta Provincial de Protección de Menors en 1947 està presidida per Joaquín Ramírez Magenti (president de l'Audiència), Ramón Puigdollers Oliver vicepresident, Ramón Ros Ruiz secretari i Emilio Gascó Agost de tresorer. Els vocals: l'alcalde, José Cardona Llansola (Institut F. Ribalta), Cristina Sánchez Varo (profesora de la escola de Magisteri), Inspector jefe de Sanidad, Delegat de Treball, Pedro Muñiz Izquierdo (Inspector de Sanitat), representant de la Junta Provincial de Beneficència, Vicente Sancho Pasqual (cap del Servei Provincial d'Higiene Infantil i Maternal), Diego Manzano Jado, María Núñez Gascó, Severino Mercè Dols, José Sanahuja Gil, Joaquin Bel Marín (inspector recaptador de la capital), José Juan Sáez (Inspector recaptador en la provincia). (4)

L'11 de desembre de 1949 s'explica que l'Obra de Protección de Menores es divideix en una Junta Provincial i una Comisión Permanente que "acoge, protege, alimenta, viste y educa".(5) La Junta de Protección del Menor està presidida per Mariano Galle Alcántara, Ramón Puigdollers vicepresident, Manuel Ros secretari, Antonio Argos tresorer, José Sanahuja interventor i vocals: Vicente Sancho, José Cardona i María Cristina Sánchez. La Junta Provincial Plenària la formen: el Governador Civil, Pilar Llopis de Aparicio, Isabel Muñoz Delgado, María Núñez Gascó, José Giménez Gómez, Rvdo Joaquín Balaguer, el president de la Diputació, l'alcalde, José Ripollés Gil, Luis Segarra Valls, Manuel Cerdà Velázquez, Francisco Martínez i Manuel Monzonís Franch.

En aquest any té un pressupost de 569000 ptes. amb una Casa d'Observación i el reformatori. La Casa té una escola amb una formació religiosa, social i patriòtica. Té horta, tallers d'enquadernació i fusteria. 578 xics tutel.lats, dels quals 386 en famílies amb una pensió i 129 interns. Cada anys passen uns 40 ó 50 menors.

Tribunal Tutelar de Menors

El Tribunal Tutelar de Menors de Castelló, situat al carrer d'Enmig, 114, jutgen xiquets que es dediquen a robatoris menors que anomenen 'descuideros'. La majoria eren menors orfes sense recursos

(4) Informació extreta de les Guies General de Castelló, 1948. Arxiu Històric Municipal de Castelló, des d'ara AHMC

(5) Mediterráneo, 11 de desembre de 1949, p. 3. AHMC.

que realitzen furts per sobreviure en un país devastat per la pobresa. (6)

Els tribunals neixen per que el menor ha comès algú delictes o per que els seus pares siguin mereixedors de limitacions de la patria potestad amb el càstig de l'amonestació o l'internament amb un tractament reeducador. La Casa de Observación i el Reformatori pels xics i les Oblatas de Benicàssim per les xiques.

El 27 de juliol de 1939 es va constituir amb la presidència de Francisco Almenar Suay, Manuel Brea Valls de vicepresident i amb els vocals propietaris: María Núñez Gascó, Severino Mercè Dols. Vocals suplents: Rvdo Ramón Royo Benlliure i José Sanahuja Gil. El 24 d'agost de 1939 el Ministeri de Justícia nomena a Vicente Bultó Montagut com secretari.

El 3 d'abril de 1941 pren possessió el nou president Ramón Puigdollers Oliver, notari de Vila-real.

En 1947 el Vicepresident és Manuel Brea Valls. Vocals propietaris: Severino Mercè Dols, María Núñez Gascó. Vocals suplents: José Royo Benlliure, José Sanahuja Gil. Secretari: Vicente Bultó Montagud.

Entre 1947-49 anys han realitzat 381 expedients (33 per xiquets, 42 per xiquetes i 6 contra pares). Dels oberts 223 eren contra la propietat, 34 contra persones, 30 contra la submissió i obediència als seus pares, 24 per vagància, 15 contra la moral i ordre públic, 13 per fuga del domicili i 36 per abandonament dels pares o maltractaments. Si és un fet ocasional i sense malícia es limita a una mesura lleu amb una amonestació o internament breu. Si necessita un tractament reeducador està en llibertat amb la família amb la vigilància d'un delegat. En el cas que es prenen mesures més severes es separa de la família amb pares bons sense talent i tacte per educar el fill i es confia la custòdia a altres famílies o s'ingressa al menor en un establiment de correcció.

En 1949 la Casa de Observación i el Reformatori tenen un pressupost de 569000 ptes. amb una escola amb una formació religiosa, social i patriòtica. Es tutel·len 578 menors, dels quals 386 en famílies amb una pensió i 129 interns. Cada anys passen pel centre uns 40 ó 50 menors.

Preventori

El 7 de novembre de 1930 es publica en el diari *Herado de Castellón* la cessió de terrenys de Rosa Gimeno per construir el Preventori de Menors en la carretera de València. Les obres, amb la direcció de José Gimeno, s'acaben en 1931 per la reforma i tutela del menor per xiquets abandonats pels pares, corrupció moral o per veure pel·lícules que aviven la seua intel·ligència.

(6) La caixa 11093 es l'única que es conserva del Tribunal Tutelar de Menors de Castelló en l'Arxiu Històric Provincial de Castelló, des d'ara AHPC)

El 20 de gener de 1943 s'amplien les dependències de la Casa de Observación para menores per l'arquitecte Vicente Traver Tomás. Es fan nous pavellons per la reforma "moral, religioso y patriótico para que vuelvan a la sociedad regenerados y sean útiles a la Patria y así mismos". El 16 de gener de 1943 el Cap Provincial de FET dóna 10000 ptes per les obres. (8)

Des de 1953 es recapta el 5% dels espectacles públics per la seua financiació, encara que ja es feia des dels anys 20.

Auxilio Social

Mercedes Sanz Bachiller junt amb Javier Martínez de Bedoya funden Auxilio de Invierno en octubre de 1936 a Valladolid. El seu objectiu era l'assistència en la reraguarda als desheredats per la ineficàcia de la beneficència tradicional. També ficaran en marxa l'Obra Nacional Sindical de Protección a la Madre y al Niño en 1937 que acolleix diverses institucions com centres d'alimentacions, Jardins maternals, guarderies i colònies.

En febrer de 1937 es funda Auxilio Social, dependent del Ministeri de Governació, a Bilbao confirmant a Mercedes Sanz com Delegada Nacional. En les 'poblacions alliberades' atindrà la infància, malalts i famílies sense recursos en un projecte reeducador amb la col·laboració de l'església. Auxilio Social reeduca per garantir l'adhesió a la dictadura amb disciplina i control ideològic dels orfes i els fills dels republicans repressaliats. L'objectiu és "extirpar radical e inmediatamente ese tipo de desharrapado que el liberalismo creó con su indiferencia"(9)

Auxilio Social no és una nova contribució a l'assistència social, tal com pregona la dictadura. Es un sistema benèfic i assistencial amb un objectiu de control social per garantir l'acceptació del Nou Estat. Segons A. Cenarro també és una ferramenta de les pràctiques natalistes del règim.

El repartiment d'aliments en les poblacions ocupades pels franquistes es realitza per mitjà del Auxilio Social a Poblacions Alliberades. L'entrada amb aliments és una acció propagandística per mostrar a la població que les tropes franquistes acabarien amb la misèria. (10)

En juny de 1938 venen 28 camions des de Galícia, País Basc, Navarra i Aragó per repartir 25000 racions. En octubre porten vívers en tren des de Palència, Lleó i Zamora dels quals es fa càrrec Auxilio Social.

(8) Mediterráneo, 20 de gener de 194, p.2. AHMC

(9) Mediterráneo, 2 de enero de 1942, p.3. AHMC

(10) Segons A. Ginés, la distribució dels aliments és major en poblacions més grans i arribarien abans als guanyadors que els perdedors de la Guerra Civil.

Manuel González Expresati és el Delegat Nacional per Castelló amb una xarxa local que s'exten per tota la província.(11) S'aprofitaran dels locals, estris i blat abandonats pels republicans que fugen al finalitzar la Guerra Civil. (12)

Els menors seran acollits i tutelats en els menjadors, guarderies i la Beneficència amb el control d'Auxilio Social. En aquests centres socials treballaran les visitadores socials que pertanyen a Informació Social. (13)

Aquestes dones, afiliades a Falange i amb bona conducta moral, estudien les necessitats de la població amb la situació moral i familiar. (14)

Segons el decret de juny de 1940 a Auxilio Social li correspon la patria potestad dels xiquets amb famílies que tenen antecedents roins. Un altre decret de 1941 permet a Auxilio Social canviar als xiquets acogits en els seus centres, facilitant que no pugueren ser reclamats pels seus pares.

En el temps de la posguerra la infància pateix la violència en el carrer per que està ben vist que els pares golpegen als fills. També sofriran els maltractaments a la llar i en les centres d'internament provocant les fugides. En aquestes institucions sovintegen els maltractaments físics, psíquics i abusos sexuals. Els polls, el fred i la fam són habituals en els centres d'acollida segons els testimonis.

Els menors viuran els efectes de la Guerra Civil al quedar-se orfes o tenir els pares a la presó com dos xiquetes amb la casa bombardejada sense llum ni aigua. (15) La prostitució és un mitjà per traure unes pessetes que arriba fins l'explotació sexual de menors. (16)

En els anys 40 la Junta de Protección de la Mujer, organisme de la dictadura per controlar a la dona, recollirà les menors denunciades o de la Beneficència per ingressar-les en les Oblates. (17)

El pressupost procedeix de les qüestions, la fitxa blava, subvencions, funcions benèfiques, donatius, el día del Plato único....Les qüestions que es fan dos vegades al mes és una font de finançament per cobrir les necessitats de les població famolenca. Es una entrega de donatius obligatòria que suposa forts sancions se s'incompleix.(18)

(11) M. González Expresati serà substituït per M. Vega Alemany acussat de mantenir relacions comercials amb els republicans

(12) Com un menjador gratuït instal·lat en el local del partit comunista

(13) Per cobrir les auxiliars dels menjadors socials s'enviaran els noms de dones de confiança per les noves autoritats. Caixa 11291. AHPC

(14) En les fitxes d'uns interns de la Beneficència de Castelló hem aplegat el nom de tres visitadores. Caixa 13920, Baixes, 1941. ADPC

(15) Dos xiquetes de 5 i 7 anys amb els pares a la presó, exp. 38, baixes, 1941. Caixa 13920. ADPC

(16) En 1952 es tanca un casa de prostitució per tenir dos menors de 16 i 19 anys. Caixa 11328. AHPC

(17) Com una menor de 15 anys embarassada de sis mesos en 1953. Caixa 11160. AHPC

(18) Govern Civil prohibirà l'entrada a cafès i bars qui no vaja amb l'emblema de la qüestació. Es sanciona als establiments que no paguen pel Plato único.

La Fitxa Blava és un altre mitjà econòmic que s'arplega en espècie i metàl·lic a particulars, empreses i ajuntaments. Segons els historiadors consultats es vol atreure el capital de les classes benestants. Encara que és voluntària hi ha resistència a la seua subscripció, inclús entre falangistes i militars. Les raons de l'incompliment del seu pagament podien ser l'oposició al partit únic, la divisió entre els vencedors i la manca de diners.

El Dia de Plato únic és el servici obligatori als establiments hostelers cada dos dies al mes d'un plat encara que es cobrava sencer. Tot el que recaptava es dedica per la beneficència.

La dictadura aprofita qualsevol data per obtindre financiació a Castelló com corregudes de bous, donatius en la Magdalena o Reis. Segon A. Ginés, els recursos d'Auxilio Social es desviaven per augmentar negocis particulars sent la corrupció un element més d'aquesta institució.

Els aniversaris de la institució permet la propaganda de benefactor a la població. En 1950 un xiquet castellanenc que va a un menjador reb un premi nacional de catecisme. Serà premiat amb el pagament dels estudis. Es un dels tres menors d'una família afectada que va perdre la casa en una inundació.

Auxilio Social es presenta com una nova institució que ajuda als desemparats de la fam i la infància sense llar, inclús en estiu amb les colònies. En la pràctica és la vella beneficència que ofereix ajuda i aliments a canvi de formació falangista i religiosa.

Menjadors infantils

El Delegat Provincial de Comedores y Cocinas de Hermandad diu que hi han 96 menjadors atesos per auxiliars de confiança repartint 869098 racions al llarg de 1938. En octubre de 1940 Auxilio Social dirigeix 52 menjadors infantils amb 2274 comensals, 49 cuines d'Hermandat per 1566 persones i un centre d'alimentació infantil amb 182 places.

En 1940 hi han menjadors a Castelló, Vila-real, Almassora, Borriana i Sucaina. El centre d'alimentació infantil de Castelló és l'alberg de Ronda Magdalena (antic Pablo Iglesias) que aten 180 xiquets. En la capital hi han altres dos menjadors infantils.

El 23 de setembre de 1944 s'inagura en S. Mateu. El 23 de setembre de 1947 s'inagura el menjador i Guarderia Infantil en La Vall d'Uixó.

En 1939 es repartiran 1200 menjars. En 1941 es repartiran 1391402 racions en l'Estat. En la provincia hi han 44 menjadors i 42 cuines per assistir a 4000 persones. En 1944 es repartiran un milió de menjars en tot l'Estat.

En un reportage a *Mediterráneo* de 1950 dona les xifres de 116 Hogars a l'Estat amb 1200 racions alimentàries repartides a la provincia castellanenca.

Hogar Infantil Sierra de Espadán

El 19 de setembre de 1942 la Diputació Provincial de Castelló va cedir els terrenys del Museu Provincial a Auxilio Social per l'Hogar Infantil.

El 6 de març de 1945 s'inagura l'Hogar Infantil per 120 xiquets amb la bendició i missa del bisbe de Tortosa. Tindrà menjador, laboratori, gimnàs, inclús piscina, però no faltarà la capella. Segons el periodista que fa la crònica del dia "es la antítesis de todo lo que pudiéramos concebir como institución de asistencia según el concepto de antes del Movimiento" ara "con espíritu falangista y cristiano"ingressant xiquets desemparats de 6 a 12 anys en perill per la perversió dels pares.(19) El Delegat Nacional de Auxilio Social Martínez de Tena va destacar el "noble esfuerzo silencioso de llevar a los españoles desvalidos la ayuda que recibe de los españoles acomodados". (20)

Els menors, orfes i alguns per condemna dels seus pares, s'alcen a les huit, preguen, hissen la bandera, van a classe, fan una becada, tornen a classe per abaixar la bandera i resar el rosari.

Hogar de Montaña La Bartola.

En un article periodístic de 1948 es menciona que arrepleguen xiquets acomodats, "muchachos con posibilidades y ambiciones sociales" (escrit en lletres majúscules). Es descriu una vida feliç amb instal·lacions obertes a menors desemparats i altres de classe més benestant. Finalitza el relat de bondats socials de la dictadura amb demanda de donatius per acabar La Bartola. (21) Però la documentació desmenteix aquesta igualtat de tracte entre xiquets. En un repartiment d'aliments de L'Alcora hi ha la queixa de falta d'equitat entre menors amb jornal diari a sa casa i altres sense rebre atenció.(22)

Colònies

Sucaina en l'ermita de Santa Clara té una colònia per 32 xiquets en estiu de 1940. En la seua inauguració diuen que "Comen estupendamente los colonos y en abundancia, limpieza y variación en los platos". (23)

Artana té un altra colònia estival situada en l'ermita Santa Cristina.

Alcossebre tenia un campament per joves d'onze a catorze anys prop de la platja La Romana. Segon M. Falcó es feia gimnàstica, xerrades, cançons de Falange, instrucció, banys en la platja i marxex amb un homenatge en la Creu dels Caiguts.

(19) Mediterráneo, 12 setembre de 1941, p.5. AHMC

(20) Mediterráneo, 23 de setembre de 1944, p.2. AHMC

(21) Mediterráneo, 27 de mayo de 1948. AHMC

(22) Caixa 11291. AHPC

(23) Mediterráneo, 1 de setembre de 1940, AHMC

Menors en el Castelló franquista

Menors en el Tribunal Tutelar de Menors (24)

Com hem comentat anteriorment només tenim una caixa del Tribunal Tutelar de Menors de l'any 1939 de la que treiem algunes dades. La primera és l'edat que està entre els 8 i els 14 anys, només xiquets. Del Tribunal ingressaran en la Beneficència. Es 1939, plena posguerra de misèria que els menors, orfes, són detinguts per furta en el mercat i en els raspalls d'esglésies. Els anomenen 'descuideros' per que aprofiten una distracció per furta bosses.

Els menors detinguts són els fills orfes de mare o pare, els perdedors de la Guerra Civil.

Menors en la Beneficència

La Casa de la Beneficència de Castellón de la Plana va ser fundada en 1789 per la donació testamentària de José Climent. José Climent, bisbe de Barcelona, va cedir bona part dels seus béns pel Col·legi d'Orfes. L'objectiu era assitir els xiquets pobres desvalguts per educar-los en la fe cristiana.

En 1835 s'establirà en el convent de Santo Domingo, en 1860 s'anomena Casa Provincial de Beneficència y Casa Provincial del Expósito amb monges de la Germanes de la Consolació i la direcció de la Diputació Provincial. En temps de la Segona República acollirà a 339 persones (gent gran i orfes sense recursos asilades).

En 1947 el director és Ramón Aymerich Borillo. En la Junta Provincial de la Beneficència d'aquest any el president és Luis Julve Ceperuelo (Governador Civil 1946-1954) i vicepresident Vicent Traver Tomás (alcalde de Castellón de la Plana 1939-42).

Manolo Falcó Garcia ens explica en el seu llibre cómo era ser un xiquet acollit en la Beneficència. Es un relat de memòries i anècdotes que ens permet saber el funcionament intern d'aquesta institució en els anys 40 que es dividia per mòduls: la sala-bressol des de neonats fins els dos anys, pàrvuls de dos a set, el pati de xics i xiques de set a vint-i-un anys, dos pavellons per dones i homes ancians desemparats. Tenen tre classes: de set anou, de nou a dotze i de dotze a catorze per després ser aprenent en un taller. Hi haurà una escola de cecs i una altre de sordmuts. Només en estiu, amb un permís especial, els menors podien estar vint dies amb les famílies. La resta eixirien tre vegades a la platja i al pinar.

L'estudi de les eixides dels xiquets de la Beneficència entre 1939 i 1950 ha permet extraure la seua procedència, edat i context socioeconòmic.

(24) La caixa 11093 és l'única sobre el Tribunal Tutelar de Menors de Castelló. AHPC

Els menors procedeixen majoritàriament de les comarques castellonenques, encara que hi ha alguns d'altres provincies.

La causalitat dels acollits és diversa al llarg dels anys 40, encara que es repeteix l'orfanat del pare per mort o desaparegut en la Guerra Civil. Hi han fills de pares separats que són exemple d'immoralitat per la dictadura que deuen ser reeducats en la doctrina catòlica i la disciplina del Nou Estat franquista. Si el menor és separat de sa mare és per 'exemple corruptor' que cal aïllar i separar de la família. (25)

Tenim el cas extrem de dos bessones de Benicarló filles d'una prostituta. Separades de la mare les germanes ingressen en la Beneficència on una d'elles serà adoptada. Un exemple de l'actuació violenta de l'Estat franquista amb una doble separació familiar. (26)

Si els xiquets s'insubordinen es demana la seua expulsió o el trasllat al reformatori com els dos germans desobedients i blasfems. (27)

Hi han acollits nadons per lactància i fills de mares ingressades en centres sanitaris com l'Hospital Provincial de Castelló i el Sanatori de Vila-real. En els primers anys es menciona l'internat Pablo Iglesias que actualment és l'escola infantil Ntra Senyora de Lourdes i la seu de la FAMPÀ Castelló-Penyagolosa a la Ronda Magdalena. També hi han fills de prostituta que ingressen per reeducar el mal exemple familiar.

En la investigació hem detectat xiquets amb alguna malaltia mental que els metges califiquen d'imbecilitat o idiotícia. (28)

M. Falcó confirma les dades documentals: "Todos éramos hijos de aquella maldita guerra: huérfanos de padre, de madre o de los dos, niños abandonados...; recién nacidos depositados en el torno...También había hijos de mujeres violadas o de madres solteras."(Falcó, M. i Bellés, P., 2014, p.16).

Els xics seran recollits per la família o seran adoptats. Les xiques seran traslladades a centres regentats per religioses com les Oblates, el Col·legi Sagrada Família d'Altura i la Consolació. També les destinaran a treballar com serventes o adoptades, si no són recollides per sa mare.

Les fugides es repeteixen des de les llars familiars i a la Beneficència. Els menors fugueixen pels maltractaments a casa, però en les institucions la seua situació personal no millora i opten per fugir. "En estos años hubo casos de niños que se escaparon y no volvieron" (Falcó, M. i Bellés, P., 2014, p.40).

(25) La raó de l'ejemplo corruptor' es repeteix en els expedients de la Beneficència.

(26) Exp. 25, caixa 13920. ADPC

(27) Exp. 90, baixes d'acollits 1949, caixa 13928. ADPC

(28) Com dos xiquets ingressats pel seu estat d'imbecilitat. Exp. 6, baixes acollits 1942, caixa 13921. ADPC. M. Falcó comenta que hi havien xiquets amb discapacitat que eren menyspreuats.

L'església dirigirà la moralització de la població en la vida pública i les institucions. En el carrer amb una normativa de bones costums. En la Beneficència es reeducarà als xiquets en el catolicisme amb la disciplina religiosa obligatòria de la misa, actes (rosari, novena, Via Crucis, sabatina...) i rites religiosos (el bateig, la comunió i la confirmació).

La disciplina i el càstig són l'eix del centre d'internament. Xiquets agenollats, neteges humiliants en el wàter o en el pati gelant-se de fred. Però el càstig més cruel, conta M. Falcó, era privar als menors de la visita de les seues mares. M. Falcó relata els episodis de violència de les monges (encara que no totes) i entre els mateixos menors. "Creo que estos castigos nunca estuvieron en el reglamento de la institución benéfica, aunque hacían la vista gorda y los consentían. "(Falcó, M. i Bellés, P., 2014, p.31)

Moltes planes del llibre de M. Falcó estan dedicades a la fam. Ens explica que tenien un plat per dinar i pa bullit per sopar. Es menjaven la pell de la fruita, moniatos i fugien per furtar fruita.

En la Beneficència es mantindrà l'ordre social i la reeducació amb la disciplina de l'església. Es la beneficència per adoctrinament amb el control del temps i cossos.

Adopcions legals

En l'AHDPC s'han arxivat les adopcions que autoritza el règim franquista, encara que s'amaguen les adopcions il·legals de fills furtats als hospitals, clíniques i institucions públiques i privades. S'estima en més de 300000 xiquets robats des del franquisme fins als anys 90 regulant-se les adopcions en la ley de 1987. El Reglament de 1940 sobre presidis estableix que els fills de les empresonades poden ser admesos fins els tres anys. Després serà la Junta Provincial de Protección a la Infancia es farà càrrec de la tutela, manutenció, educació i la seua adopció. La llei dels Tribunals Tutelars establirà la possibilitat de la custòdia dels menors en mans d'altra persona, societat tutelar o establiment. En la Llei del 2 de juny de 1944 nomena prohijaments que és sinònim d'adopció.

En la recerca de les adopcions s'ha consultat la caixa 11636 on es comptabilitzen els menors com prohijados i adoptats anotats entre 1939/50 amb el següent resultat:

1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950
3	1	2	3	6	8	4	14	20	4	10	4

Encara que no tenim totes les dades dels pares adoptants podem obtindre unes conclusions: la majoria dels pares són de les comarques de Castelló i s'entreguen a famílies amb recursos amb un total és de 79 menors adoptats repartits entre 48 xiquetes i 33 xiquets.

Els adoptants viuen a poblacions de Castelló (Borriana, Onda, Torralba, Cabanes, Vall d'Alba...), València (Benifallet, Benicalap, Xàtiva), Tarragona (S. Carles de la Ràpita, Tortosa) i un de Burgos. Les famílies tenen ingressos per mantindre i educar al xiquet per les professions que exerceixen (com mestre paleta, funcionari de banca) i per les propietats. L'adopció requereix els informes de bona conducta moral i religiosa per entregar a famílies amb mitjans econòmics amb l'obligació d'obrir un compte de 1000 ptes al Monte de Piedad fins a la majoria d'edat del menor.

Hem seguit la documentació que demanen per l'adopció en 1946 d'una xiqueta orfa de set anys a un matrimoni d'Almenara. Els pares presenten: un informe de la Guàrdia Civil, un de l'alcalde, altre del sacerdot, l'Acta de matrimoni, una inspecció mèdica per descartar una malaltia contagiosa, un certificat de no tenir fills i l'Actes de naixement. (29) En algú expedient es demana que la vivenda estiga en les màximes condicions higièniques i un tracte paternal amb els adoptants. En 1947 un expòsit és retornat a la Beneficència per maltractes de la família adoptant.

Les dades que s'han detallat són les adopcions legals que va permetre la dictadura en la Beneficència. Els xiquets furtats són els menors arrabassats als seus pares sense consentiment des del final de la Guerra Civil. No hi ha xifres oficials encara que Garzón en el seu auto de 2008 va dir 30000 menuts furtats en les institucions d'acollida als anys 50, mentre Enrique Vila menciona 300000 afectats com fills falsos.

Abusos sexuals

M. Falcó explica els abusos de les monges als menuts en la Beneficència aprofitant la ignorància dels menors, ja que "en aquellas relaciones, o lo que fueran, eran ellas las que disfrutaban. Los chicos estábamos asustados y cohibidos." (Falcó, M. i Bellés, P., 2014, p.51)

En els arxius consultats s'han registrat set casos d'abusos sexuals a xics. En tres casos es fan comerços, dos en domicilis particulars, un al treball i altre sense especificar. (30)

Un jogueter abusen de xiquets, però serà absolt per la seua amistat amb el Governador Civil. Un sastre es arrestat un dia i multa per tocaments arran de la carta de protesta dels pares.

Un fotògraf va ser detingut per mantindre relacions amb menors entre 9 i 18 anys en el laboratori. En la documentació es comenta l'alarma social per les murmuracions i el número d'homosexuals implicats, incloent un polític i un empresari.

(29) Caixa 11636, 1941-77. ADPC

(30) Es consulten les caixes 22805, 11280 de l'AHPC i Mediterráneo 1 nov 1940

En 1955 un mariner abusa d'un menor de 15 anys que treballa per a ell. Segons el Codi Penal és una falta contra l'ordre públic, ofensa a la moral i bones costums.. L'Audiència Provincial de Castelló de la Plana l'arresta deu dies amb 999 ptes de multa. Eixirà en llibertat provisional per insolvent. En un altre cas un home es detingut per tractes immorals figint ser agent amb amenaces.

Els abusos de menors és una falta sancionada segons la llei. Però hem comprovat unes sentències molt laxes que s'agreuja amb la corrupció com en el cas del Governador Civil o el polític i l'empresari.

Aquestes visió hipòcrita d'aplicació de la llei amb indefensió de les víctimes facilita els delictes violents dels agressors. Es la impunitat que facilita un delicte que en la majoria de casos és encobert per la por i el poder de l'agressor. Només hem detectat un cas de xica que va patir abús en 1939 ingressada a la Beneficència. Les denúncies de abusos a xiquetes són difícil de documentar ja que no ixen per la por i l'opacitat del règim franquista.

Conclusions

La investigació és un primer estudi sobre les institucions i els menors en el primer franquisme castellonenc. L'estudi dels arxius ha permet analitzar el pas dels xiquets per menjadors, colònies i centres d'acolliment com la Beneficència i l'Hogar Infantil Sierra de Espadán.

Les institucions franquistes són una xarxa de reeducació dels menors que procedeixen de famílies pobres sense recursos. Són els fills de la Guerra Civil que seran jutjats pel Tribunal Tutelar de Menors per acollir-los en la Beneficència, al xics en el reformatori de l'avinguda València i les xiquetes en les Oblates de Benicàssim i col·legis religiosos.

Auxilio Social és presenta com una institució social que ajudarà a la població després de la Guerra Civil. Seguint el model alemany del Auxili d'Hivern es promociona com una nova assistència, encara que és la vella beneficència amb una façana falangista que té l'objectiu de la filiació ideològica dels acollits en el nou Estat franquista.

Les documentació de les baixes de la Beneficència en els anys 40 han permet obtindre unes dades sobre els menors ingressats. Es repeteix la filiació d'orfes amb els pares morts o a la presó i fills acollits de forma temporal per que sa mare està ingressada a un centre hospitalari. Són els fills dels perdedors de la Guerra Civil que sense mitjans econòmics són arreplegats per les institucions socials de la dictadura. En aquests centres rebran l'acolliment a canvi de la difusió de l'ideologia falangista i el control religiós. Les memòries de Manolo Falcó García han confirmat les conclusions extretes dels arxius per la Beneficència.

La Benificència, l'Hogar Sierra de Espadán, el Reformatori amb la col·laboració de les Oblates de Benicàssim i els col·legis religiosos conformen una xarxa de centres públics i privats per adoctrinar els menors en la disciplina franquista.

En l'actualitat l'ultradreta recolleix el relat endolcit de la dictadura dient que va fer coses bones. Les investigacions demostren la història de marginació i pobresa dels menors al finalitzar la Guerra Civil en Castelló de la Plana. En els anys 40 les famílies pobres i, sobre tot, amb antecedents republicans van ser marginades i excluides. Els menors en el franquisme patiran la fam, el fred, els pols d'aquests institucions sofrint maltractaments, abusos sexuals i laborals que provoquen la seua fugida. Alguns seran adoptats legament, encara que un gran nombre sense quantificar seran furtats per entregar-los a famílies adoptants.

Finalment, volia agrair el treball pacient en els arxius al llarg de molts anys de Joan Antoni Andrés. Les dades arreglades en la seua Base de dades sobre les comarques castellonenques permet la recerca dels periòdics de forma ràpida i eficaç per les investigacions històriques.

Bibliografia

- Armengou, M. i Belis, R. (2016). *Els internats de la por*. Ara Llibres.Barcelona.
- Cenarro, Angela. (juliol-deseembre, 2012). Entre la regeneración y la punición: el modelo educativo en el Auxilio Social falangista. *Educació i Història: revista d'història de l'educació*, núm. 20, pàg. 47-66. en <https://raco.cat/index.php/EducacióHistoria/article/view/265212>.
- Cenarro, Angela (2005). Beneficencia y asistencia social en la España franquista: el Auxilio Social y las políticas del régimen en C. Mir, *Pobreza, marginación, delincuencia y políticas sociales bajo el franquismo*, pp. 93-105. Edicions de la Universitat de Lleida en <https://www.torrosa.com/es/resources/an/2629794>.
- Falcó García (Xispa), Manolo i Bellés Pitarch, P. (2014). *Toda una vida: memorias y anécdotas de Mel y Chispa*. ViveLibro. Castellón de la Plana.
- Forcada Bagant, Susana (s.f.). *La casa de la Beneficencia de Castellón. Catalogación del archivo de la exclam. Diputación Provincial de Castellón*. Castellón de la Plana.
- Ginés, Andreu i Sánchez (2008). *La instauració del franquisme al País Valencià: Castelló de la Plana i València*. UPF. Barcelona
- Godes, Ramón (1990). *Política y sociedad en Castellón durante la década de los años 40*. Diputación Provincial de Castellón de la Plana. Castellón de la Plana.
- Jarque, Antonieta (2004). Niños “vergonzantes” y “pequeños rojos”. La población marginal infantil en la Cataluña interior del primer franquismo. *Hispania Nova. Revista de Historia contemporánea*. número 4, pp.25-42. Barcelona en <https://www.redalyc.org>
- Lana Rodríguez, M. Pilar (2022). *El impacto de la Guerra Civil en la infancia*. Trabajo Fin de Grado. Universidad de Zaragoza.
- Longobardi, Sara (2018). De los años del franquismo a la ley de adopción de 1987: el léxico de la adopciones como ejemplo de retraducción social. *Cuadernos AISPI*, 12 pp. 87-118 en <https://dialnet.u-riroja.es>.
- Mancho, A. i Marta-Lazo, Carmen (2021). Los niños robados desde la Guerra Civil en la historia reciente de España. *Ayer*, 122 (2), pp. 187-213 Sección: estudios, Marcial Pons en <https://revistasmarcialpons.es>.
- Martínez Pereda, Lucio (diciembre 2019). *Mujer y violencia política de género en el primer franquismo* en <https://conversaciones.sobrehistoria.info>
- Orduña Prada, Mónica (1996): *El Auxilio Social (1936-1940). La etapa fundacional y los primeros años*. Escuela Libre Editorial.

Webgrafia

<https://archivos.de.asturias.info>

<https://parroquiasanvicenteferrer.com>